

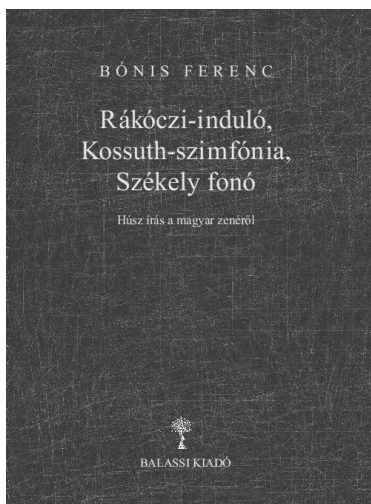
BÓNIS FERENC

Rákóczi-induló, Kossuth-szimfónia, Székely fonó

A Kodály Zoltán Emlékmúzeum előadótermében tartották
2015. október 29-én a Balassi Kiadó gondozásában megjelent,
Dr. Bónis Ferenc legújabb könyvének bemutatóját
„Húsz írás a magyar zenéről.”

Köszöntőt mondott *Soóky Andrea*, a Balassi Kiadó vezetője, a könyv szerkesztője. A könyvet bemutatta *dr. Ittész Mihály* a Magyar Kodály Társaság elnöke.

Közreműködött: *Kassai István* Liszt-díjas zongoraművész. Elsőként Mosonyi Mihály művéből, a „Magyar gyermekvilágból” adott elő négy darabot. Ezt követte Kodály Zoltán „Székely keserves” és Bartók Béla „Allegro barbaro” című műveinek ihletett előadása.

A könyv témájának tömör összefoglalást a fülszöveg így jellemzi: „E kötet címében három kiemelkedő zenemű áll, jelképeként a magyar zene-történet három századának. E három évszázadban, témánk határai között maradvány, olyan személyiségek tűnnek fel útjelzőül, mint Rákóczi és Mozart, Berlioz és Liszt, Bartók és Kossuth, Erkel és Kodály. Nevük a magyar muzsika újabbkori történelmi ihletettségének megannyi tetőpontjára utal.”

Az ELŐSZÓ-ban Bónis Ferenc úgy nyilatkozik: „...esetünkben mégcsak nem is a teljes emberiség teljes múltjának részletes feltérképezésére vállalkoztunk, csupán a ma-

gyar szellem egyik jellemző megnyilvánulásának, a magyar zenei múltnak megismerésére, két-három évszázad időhatárai között.”

Az első fejezet: *Rákóczi-nóta, Rákóczi-induló* címet viselve nyúl vissza a XVII. századig, amikor már a nagy fejedelem életében feltűnik ez a dallamcsalád. A nóta a XVIII. században valóságos „zenei bokorra” virágzott ki, melyre Mozart, Haydn és Beethoven mellett koruk számos neves és névtelen, hazai és külföldi kismestere is felfigyelt, bizonyítva és fokozva elterjedtségét. A *Rákóczi-nóta* továbbélése során nagyon sok

szövegi és dallami változatban terjedt el. Akár a költeményt, akár a lejegyzett dallamot 1750 táján kezdték írásba foglalni. Bónis Ferenc nagyon sok eredeti kottapéldával illusztrálja és mutatja be a legkisebb hasonlóságot és különbséget, bemutatva a szövegi változatokat, és részletesen analizálja zenei szempontból. Kitér a hangnemekre, hangközökre, a dallamok főbb karakterjegyeire. És itt megjelennek az utalások arra, hogy magyar és külföldi zeneszerzők műveiben miként fedezhetők fel, az itt előforduló egyes dallamfordulatok. A szerző, elmélyült elemzése alapján, bátran kijelenthette, hogy: „A Rákóczi-nóta valóságos vándordallam-családként jelent meg a XVIII. század klasszikus bécsi zenéjében.”

Mindezt erősíti a következő nagy fejezet: *Liszt Ferenc és a Rákóczi-dallamok*. Bevezetésképpen Bartók Bélának 1936-ban a Magyar Tudományos Akadémián tartott székfoglaló előadására utal, amelyben kifejtette, hogy Liszt fellépéséig egyetlen zeneszerző sem integrált oly sok és sokféle materiát egyetlen életművé, mint ő. Legkiválóbb zenetudósaink foglalkoztak Liszt művészetével. Általános megállapítás, ha „vándorévei” során megtetszett egy dallam, szívesen foglalta műzenei keretbe. Ezek közül is kiemelkedő a különböző zeneszerzői periódusban, különböző zenei formában feltűnő Rákóczi-nóta illetve Rákóczi-induló. Meggyőző kotta illusztráció igazolja mindezt. És itt már kapcsolódik a téma a következő fejezethez:

Verbunkos-problémák Mozarttól Kodályig. Hogy mi a verbunkos, e kérdéssel legalább kétszáz éve foglalkozik a tudomány. A név a zenés katonatoborzásoknak a verbuválásnak emlékét őrzi. A megszólaló zene első nagy nemzedéke: Bihari, Lavotta, Csermák, akik személyesen is érintkeztek a klasszikus bécsi zenével és zenei élettel. E neves korszakról *Szabolcsi Bence* zenetudós írásaiból tudhatjuk meg a legtöbbet, de szubjektív élményként említhetem meg, hogy a Zeneakadémián évtizedekig oktató professzor óráin elmondottak, felejthetetlen élményként maradtak meg tanítványai emlékezetében. Jelen kiadványban a „problémákra” a kiválóan válogatott kottapéldák adják ismételten a választ. És immáron az Egressy Szózat és az Erkel Himnusz nyomán a szerző a következő fejezetekben *Erkel Ferenc kétszázadik születésnapjára*, címmel a zeneszerzőt mutatja be, majd *Erkel, Mosonyi és Liszt egy bécsi művészeti lap hasábjain* c. fejezetében a kor érdekes különbségeire utal a XIX. század során megjelent magyar és német nyelvű sajtó írásai alapján.

Erkel alakja Kodály írásaiban címmel, a szerző már átvezeti olvasóit a XX. századba.

Kodály Zoltán 1921-ben Gyulán a Magyar Néprajzi Társaság vándorgyűlésén tartotta első Erkel előadását, ahol így nyitotta fel a témát: „a város híres szülöttjének, Erkelnek a népzenevel való kapcsolatát vizsgáljuk.” Az évtizedek során Bónis több alkalommal is foglalkozott írásaiban e kérdéssel és tartott előadást Erkelről.

Bartók világába kalauzol a következő fejezet, *A Kossuth-szimfónia és stíláriis tartománya* címmel, mely nyolc „különös sorsú” Bartók műről szól, kottapéldákkal alátámasztva megállapításait. Bartók Béla – Balázs Béla szövegére írt – egyetlen operáját *A kékszakállú herceg vára* című egyfelvonásost 1918. májusában mutatták be.

„Látni fogsz, de sohse kérdezz!” *Gondolatok a Kékszakállú herceg váráról*. Ez a tanulmány felidézi az 1960-as, 70-es években még élő tanúságtévőket, akiknek emlékezései hitelesítik a remekmű értelmezését.

A kortárs *Dohnányi* méltó bemutatását, az *Életrajzi vázlatok, halálának ötvenedik évfordulójára* című cikkében eleveníti fel a szerző.

A XX. század második felének évtizedeiben alkalma volt Bónis Ferencnek a még élő egykori koronatanúk vallomásaiból érdekes összeállításokat készíteni, amelynek részleteit a következő tanulmányokban közli.

– *Tanúságtétel Bartók és Kodály korából: Radnai Miklós zeneszerző naplójegyzetei. – Molnár Antal keserű életrajza. – Kodály Zoltán és Móricz Zsigmond.*

Ismét gazdag kottapéldákkal támasztja alá elemzéseit a szerző: *Kodály két Hány János-kompozíciója*, című tanulmányában. Az egyik mű a *daljáték*, melyet 1926 október 16-án mutatott be az Operaház, a másik a *szimfónikus szvit*, melyet öt hónappal később Barcelonában mutattak be Fleischer Antal vezényletével. Az előbbi a mese és az ironia eszközeivel a történelmi operák hagyományainak továbbvivője, és ezen ismeretek tudatában számíthat elismerésre a hazai közönség körében. Am történelmi ismeretek nélkül e daljáték nem számíthat külföldi megértésre. E felismerés zseniális mű megkomponálását eredményezte, *zene-kari szvit* formájában. És a mű már bemutatásának évében világsikerré lett, igazi magyar zene a szó legnemesebb értelmében.

A bemutatások sorát Kodály másik színpadi műve követi. *Székelyfő, avagy Kodály, Homérosz útján*. Igen érdekes elemzés során ismerteti az író az egyfelvonásos daljátékot, utalva arra, miként alakul a magyar népzenei elemekből épülő műben az emberi szenvedélyek, indulatok drámai feszültsége, milyen mértékben sejlenek fel az antik kultúráról öröklött és megismert elvek. 1924 és 32 között készült a „világ zeneirodalmának legnagyobb szabású népdalfeldolgozása”. Bemutatására Budapesten, 1932-ben került sor, de Kodály évtizedekkel később is dolgozott még rajta.

A magyar zenetörténet sorrendjét követve természetes a következő téma: *Menekülés a természethez: Cantata profana*. E varázslatos mű hallatán valószínűleg föl sem merül a hallgatóban: mennyi zenei, történelmi és eszmei gondolattársítás előzte meg Bartók gondolatvilágát e mű megvalósulásáig. Nagyon érdekes adatokat tár föl a szerző ez alkalommal a korábbi Bartók művek elemzése alapján, Bartóknak a természethez való kapcsolatáról, és széleskörű népzene ismeretéről, majd a későbbi

évek levelezései során felmerülő történelmi-politikai aggályokról. Idézet 1932. október 22-i bécsi kiadójának írt leveléből: „azt kívánom, hogy a kantáta, jelenlegi állapotában, egyáltalán ne kerülhessen előadásra Magyarországon, se most, se soha máskor.” Az ősbemutató Londonban volt 1934. május 25-én. De két évvel később Bartók szerencsére visszavonta tilalmát, és így a mű 1936. november 10-én elhangzott Budapesten. Az eseményt megőrizte Tóth Aladár beszámolója.

Bartók oeuvróját a kötet *Bartók zenekari Concertójának* keletkezéséről című írása zárja, méltó módon ismertetve a zeneszerző életének legutolsó szakaszát, a mű elemzését néhány jellegzetes kottapéldával alátámasztva.

A könyv utolsó írásai Kodály világába vezetnek: *A magyar népzene*. Adatok Kodály tanulmányának keletkezéstörténetéhez. – *Amerikai déli-báb*. Kodály Zoltán és tanítványa, Balogh Ernő. – *A „Százéves terv” történetéhez*. Szőnyi Erzsébet és Kodály Zoltán levelezése. – *In Memoriam Alfred Schlee*. Egy kéziratot Kodály-kompozíció elé.

A könyv írója *Bónis Ferenc* zenetörténész, a szó legnemesebb értelmében „zenekutató és író”, aki mindig újabb és újabb területét tárja fel a magyar zenetörténetnek, pontosan felidézve nagyjaink életművét, mindig – addig ismeretlen – újabb adatokkal kiegészítve. Hazai és külföldi kutatásai során rábukkant a „levelezések” rejtett titkaira. Kiváló érzékkel választja ki az addig nem ismert részleteket, amelyek gyakran megvilágítanak egy-egy elhatározást, cselekvést, lényeges döntést. Gazdag tárházát tárja fel e kötet a személyes hangvételi levelezéseknek melyben új adatok érdekes, olvasmányos formában kerülnek az olvasók elé.

Ezzel a *kódával* kívánom zárni e recenziót, jó szívvel ajánlva e könyvet mindazoknak akik újabb részleteket, újabb megvilágításban kívánnak megismerni magyar zenei világunk mikrokozmoszából.

Márkusné Natter-Nád Klára

